

Antun Brajković,

Osnovna škola Poreč
Poreč

INSTITUCIJE DRŽAVNE VLASTI U ISTRI (1848-1918)

UDK 353 (497.13 Istra) "1848/1918" (091)

Pregledni članak

Primljeno: 1.07.1991.

Rad "Institucije državne vlasti u Istri (1848-1918.)" daje prikaz upravnih, pravosudnih i školskih, kao i nekih drugih organa u Istri i na otocima Cres, Krk i Lošinj i to na državnoj, okružnoj i općinskoj razini, a s obzirom na teritorijalnu i upravnu nadležnost.

Budući da su tada Istra i otoci bili dio austrijsko-ilirske obale, proteže se ovaj rad najčešće na čitavu obalu, tj. i na područje Trsta, Gradišća i Gorice.

1. Uvod

Ovaj rad je nastao kao plod proučavanja organizacije organa državne vlasti u Istri pri sređivanju arhivske građe fondova tzv. "druge austrijske uprave" (1813-1918) u Historijskom arhivu u Pazinu, te predstavlja objedinjavanje rezultata i spoznaja u svezi s organima uprave, pravosuđa, školstva i nekih drugih organa na istarskom poluotoku te na kvarnerskim otocima Krku, Cresu i Lošinj.

Cilj ovog prikaza institucija organa vlasti jeste prenošenje vlastitih iskustava ostalim arhivskim radnicima i korisnicima građe s tog područja, a ne sistematska obrada svih vidova povijesti institucija u navedenom vremenskom razdoblju.

Za pisanje rada koristio sam dostupnu literaturu, središnje i zemaljske službene listove, te arhivsku građu Historijskog arhiva u Pazinu.¹

---

¹ Vidi literaturu i naredne bilješke!

2. Uprava

2.1. Zemaljski organi uprave

Pod zemaljskim organima uprave ovdje se misli na Carsko-kraljevsko istarsko okružje u Pazinu (1825-1860), na Zemaljski sabor u Poreču, Puli i Kopru (1861-1914) te na Zemaljsku vladu u Poreču (1861-1916).

2.1.2. Istarsko okružje u Pazinu (1825-1860)

C. kr. istarsko okružje u Pazinu ustanovljeno je 1825. godine, a ukinuto 15. studenoga 1860. godine; od 1825-1850. godine neposredno je bilo podređeno Guberniju, a od 1850-1860. Namjesništvu za Austrijsko-ilirsko primorje u Trstu, dok je samo bilo nadređeno c. kr. kotarskim komesarijatima (1814-1850), c. kr. kotarskim poglavarstvima (kapetanatima) (1850-1854) te c. kr. kotarskim uredima (preturama) (1854-1868).

Već prema tome kako se mijenjala organizacijska struktura kotareva, Okružje se sastojalo od različitog broja kotareva Istre i kvarnerskih otoka. Međutim, teritorij Okružja Pazin može se zaokružiti područjem kotareva Koper, Podgrad, Volosko, te područjem preostalog dijela Istre i otoka Krka, Cresa i Lošinja. Do 1850. godine na području Okružja bilo je 17 kotareva, od 1850. do 1854. godine 7 kotareva, a od 1854-1860. god. 16 kotareva.

Okružje je bilo nadležno za provođenje zakona, propisa i odredbi nadređenih organa vlasti, a što se tiče podređenih organa, imalo je stanovitu samostalnost u odlučivanju kao druga instanca o odlukama kotareva.

Okružno je poglavarstvo bilo posebno nadležno:

- za objavljivanje zakona i naredaba viših organa te za njihovo sprovođenje na svom teritoriju;
- za vođenje poslova od općeg značenja koji su se odnosili na djelatnost crkve, škola, zaklada, opskrbe i zdravstva;
- za brigu oko gospodarskih interesa u poljodjelstvu, stočarstvu, obrtu, cehovima, održavanju cesta i sl.;
- za održavanje reda i mira;
- za rješavanje političkih sporova;
- za posredovanje u sporovima zemljišnih gospodara i podložnika, a djelomično je imalo pravo samostalnog odlučivanja;
- za obavljanje nekih vojnih poslova, naročito u svezi s regrutacijom i sl.;
- za praćenje i osiguravanje ubiranja posrednih i neposrednih poreza;
- za nadzor nad poslovanjem kotareva i općina, itd.

Politička uprava u najvišoj instanci spadala je u djelokrug ministarstva unutrašnjih poslova u Beču.

Na čelu Okružnog poglavarstva, tj. Okružja, bio je okružni poglavar (kapetan), sa četiri okružna komesara, te po jedan liječnik, jedan okružni kirurg, jedan inženjer i još devet službenika.

Od 1850. do 1854. godine Okružje je imalo i okružnu vladu te okružno zastupstvo. Međutim, ti su organi raspušteni 30. rujna 1854. godine.²

Carском odlukom od 15. rujna 1852. godine poblizе su određene nadležnosti kotarskih i okružnih organa te namjesništva.

Kao što je Namjesništvo bilo najviša upravna vlast u stanovitoj pokrajini za poslove političke i redarstvene vlasti općenito, za poslove bogoštovlja, prosvjete, trgovine, obrta, poljodjelstva, građevinarstva, za javne zgrade, cestogradnju, melioraciju, tj. za poslove koji nisu spadali u djelokrug zemaljske financijske uprave ili nekog drugog zemaljskog organa, tako je okružno poglavarstvo bilo nadležno za iste poslove na svom teritoriju obavljajući rukovodeću, nadzornu i izvršnu funkciju nad kotarskim organima. Okružje je, nadalje, bilo posredni organ i između kotareva i zemaljske porezne uprave.³

Okružje je u prvoj instanci postupalo i odlučivalo o onim predmetima koji su mu izričito pripadali kao izvršnoj i upravnoj vlasti, tj. u poslovima redarstva, poljodjelstva, novačenja, regrutacije, prijevoza i smještaja vojske, ako nisu izričito spadali u djelokrug višeg organa, te u ostalim poslovima u drugoj instanci, kada je javni interes tražio hitan postupak ili odluku u svezi s pristigлом žalbom ili pritužbom. Okružna je vlast, nadalje, bila nadležna za održavanje mira, sigurnosti, javnog reda i za odgovarajuću objavu i provedbu zakona, naredbi i odluka, te da s tim u svezi u slučaju potrebe upotrijebi i prisilna sredstva. Osim toga, prema ovlasti utvrđenoj u istoj carskoj odluci od 15. rujna 1852. godine, okružna vlast je odlučivala i o dobrotvornim akcijama, u nekim slučajevima i o podjelama zemljišnih posjeda, o krčenju šuma, o dodjeli oružnih listova i dozvola za lov, itd.

U sudbenoj nadležnosti, gdje nije imalo samostalni djelokrug rada, nadležnost Okružja se u pravilu ograničavala na poslove provjere i nadzora poslovanja mješovitih kotarskih organa, vođenja zemljišnih knjiga, poslova u svezi sa siročadi, poslovanja s imovinom, poslova u svezi s ostavinskim raspravama te stanjem zatvora i zatvorenika.

U poslovima oporezivanja, blagajne i računovodstva, prema navedenoj carskoj odluci, Okružje je imalo djelomičnu nadzornu i djelomično izvršnu vlast nad kotarskim i općinskim organima. Pod izvršnu vlast spadalo je određivanje poreza na stanarine, na kategorije kuća, na zarade i prihode, te pravo naredbe i nadzora nad prisilnom naplatom poreza i pristojbi.⁴

Djelokrug rada Okružja, koji je bio propisan 15. rujna 1852. godine stupio je na snagu 30. rujna 1854. godine, pa je navedenu nadležnost Okružje imalo do ukinuća, tj. do 15. studenog 1860.⁵

² Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich, Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich (u nastavku skraćeno RGB1); RGB1 170, 1849, str. 221-222; RGB1 232, 1854, str. 935.

³ Landes-Regierungs-Blatt für die Stadt Triest sammt Gebiet und das Küstenland (skraćeno LRGB1), 20, 1853, str. 86-96.

⁴ Isto.

⁵ RGB1 232, 1854 i RGB1, 395, 1860. Vidi i Stulli, n. dj. str. 34, 35, 38, 39.

Nakon što je Okružje Pazin ukinuto, dio nadležnosti prenesen je na Namjesništvo u Trstu a dio na kotarske urede, a od 1861. godine stanovitu nadležnost Okružja preuzeli su Zemaljski sabor odnosno Zemaljska vlada u Poreču.⁶

2.1.3. Zemaljski sabor

Na temelju ustava od 4. ožujka 1849. godine donesen je 25. siječnja 1850. godine Carski patent kojim je bio proglašen zemaljski ustav za Goričku i Istru. Međutim, odredbe tog zemaljskog ustava ostvarene su tek nakon ukidanja Bachova apsolutizma, kada je na temelju carskog patenta od 20. listopada 1860. godine objavljen Carski patent od 28. veljače 1861. godine, prema kojemu se, između ostalog, prišlo formiranju Zemaljskog sabora odnosno Zemaljske vlade u Poreču za Istru i kvarnerske otoke Cres, Krk i Lošinj.

Međutim, Sabor nije imao istu ulogu i status kao prijašnje Okružje: kotarski politički organi nisu bili podređeni Saboru nego Namjesništvu u Trstu.

Zemaljski je sabor obavljao stanovitu zakonodavnu vlast, a za Carevinsko vijeće u Beču birao je zastupnike.

Sabor je bio ovlašten da raspravlja o zakonima zemaljskog značenja te da caru na odobrenje podnosi prijedloge zakona iz svoje nadležnosti. Da bi neki zemaljski zakon stupio na snagu, bila je potrebna prethodna suglasnost Sabora i naknadna potvrda cara, i to bez obzira da li je neki zemaljski zakon predložio Sabor ili neki središnji organ.

Djelokrug nadležnosti Sabora u poslovima zemaljskog značenja odnosio se:

1. na donošenje svih odredbi u svezi s poljodjelstvom, javnim građevinama koje su se uzdržavale sredstvima pokrajine, dobrotvornim ustanovama koje su se financirale iz zemaljskih sredstava, te u svezi s proračunom i podnošenjem računa o zemaljskim prihodima iz pripadajuće imovine, oporezivanja za zemaljske svrhe i korištenja zemaljskih kredita, kao i u svezi s redovnim i izvanrednim zemaljskim izdacima;

2. na donošenje odredbi u okviru općih zakona u svezi s općinskim poslovima, vjerskim i školskim poslovima i prijevozom, opskrbom i smještajem vojske;

3. na donošenje odredbi o ostalim predmetima radi dobrobiti i zbog potreba pokrajine, tj. u svezi s poslovima koji su se posebnim odredbama dodjeljivali zemaljskom zastupstvu.

Na čelu Sabora nalazio se zemaljski poglavar (kapetan); njega i zamjenika je imenovao car iz redova zastupnika.

Sabor je raspravljao i odlučivao na sjednicama.

---

⁶ Stulli, n. dj. str. 16, 17; RGB1 170, 1849, str. 221-222, RGB1 295, 1849, str. 459-461, RGB1 246, 1860, str. 40; vidi i fond Okružje Pazin (1825-1860), kut. 3, 1849, br. 679 u Historijskom arhivu Pazin.

Istarsko okružje je imalo njem. naziv "K.k. Kreisbehörde", "K.k. Istrianer Kreisamt", itd. a talijanski naziv I.R. Capitanato Circolare

Namjesnik za Austrijsko-ilirsko primorje ili njegovi zamjenici imali su pravo pribivati u saborskom zasjedanju te u svako doba, tj. prije bilo kojeg zastupnika, dobiti riječ. Zapisnici Sabora morali su se preko Namjesništva u Trstu slati na uvid caru. Sam Sabor nije smio stupiti u izravni doticaj s drugim zemaljskim zastupničkim tijelima. U svezi sa sporovima o stupanju na snagu određenih odluka, zemaljski je poglavar preko Namjesništva u Trstu bio dužan tražiti konačnu odluku cara.

Zemaljski se sabor markgrofovije Istre sastojao od trideset članova: po položaju su bili članovi tršćansko-koparski biskup, porečko-pulski biskup, i krčki biskup a ostalih 27 zastupnika biralo se prema posebnom izbornom pravilniku.⁷

Na prvu sjednicu u Poreču Sabor se sastao 6. travnja 1861. godine. Tijekom narednih godina donio je niz važnih zakona zemaljskog značenja.⁸

Nakon zasjedanja u Poreču, pa i ranije u Puli i Kopru, Sabor se u Kopru sastao na posljednju sjednicu 18. listopada 1910. godine da bi ga car konačno raspustio 30. siječnja 1914. godine.⁹

2.1.4. Zemaljska vlada

Zemaljska je vlada bila izvršni organ Sabora. Na čelu su bili zemaljski poglavar, kojeg je imenovao car, te još četiri prisjednika, koje su između sebe izabrali zastupnici Sabora; i prisjednici i zemaljski poglavar morali su biti i članovi Sabora.

Zemaljska se vlada brinula o upravi nad zemaljskom imovinom, nad zemaljskim fondovima i ustanovama, a nadalje je trebala nadzirati i rukovoditi radom svojih službenika. Osim toga vlada je izvještavala Sabor o provedbi odluka Sabora te je Saboru na vlastitu pobudu ili na zahtjev Sabora podnosila razne prijedloge u svezi sa zemaljskim poslovima, stipendijama, imenovanjima i sl., a u svim je pravnim poslovima predstavljala zemaljsko zastupstvo.¹⁰

Carskim patentom od 9. travnja 1916. godine imenovana je Zemaljska upravna komisija za Istru, pa je time prestala postojati i Zemaljska vlada.¹¹

---

⁷ Stulli, n. dj. str. 26, 27, 39; RGB1 312, 1860 i RGB1 20, 1861, str. 198-204; Milanović, n. dj. knj. I, str. 255-272, isto, knj. II str. 87-163.

⁸ Bollettino delle Leggi ed Ordinanze per il Litorale austro-illirico (skraćeno BOLE), 9, 10, 13, 1863. i 10, 1869. Milanović, n. dj. knj. I, str. 257.

⁹ Milanović, n. dj. knj. II, str. 154, 160.

Istarski je Sabor imao njem. naziv "Landtag" a talijanski "Dieta Provinciale".

¹⁰ Vidi bilješku br. 7, te RGB1 20, 1861, str. 199, 202, 204.

¹¹ Milanović, n. dj. knj. II, str. 163.

Zemaljska je vlada imala naziv na njem. jeziku "Landesausschuss" a na tal. jeziku "Giunta Provinciale".

2.2. Kotarski organi

2.2.1. Carsko-kraljevski kotarski komesarijati (1814-1850)

C. kr. kotarski komesarijati su ustanovljeni 1.11.1814. godine nakon ukidanja c. kr. privremene političke uprave (kraj 1813. do 30. listopada 1814),¹² a trebali su prestati postojati 31. prosinca 1849. godine,¹³ ali to nije svugdje sprovedeno, tako da neki komesarijati djeluju još u travnju 1850. godine.¹⁴

Na području Istre i kvarnerskih otoka, tj. Okružja Pazin, postojali su slijedeći kotarski komesarijati: Koper, Pazin, Volosko, Podgrad, Motovun, Piran, Buje, Krk, Vodnjan, Buzet, Rovinj, Labin, Lošinj, Cres, Poreč, Pula i Belaj.¹⁵

Kotarski su komesarijati bili mješoviti organi vlasti nadležni za obavljanje određenih sudskih i upravnih poslova, kao veza između Okružja u Pazinu i općina u upravnoj nadležnosti, a u poslovima sudbenosti kao prvostepeni organi podređeni zemaljskim sudovima u Rovinju i Trstu.

Nakon ukidanja sumarnih sudišta komesarijati od 1816. godine preuzimaju rješavanje prekršajnih i građanskih sudbenih predmeta u prvom stupnju, osim Rovinja, čiji je komesarijat bio samo upravni a ne i sudski organ.¹⁶

U upravnu nadležnost kotarskih komesarijata spadali su slijedeći poslovi:

- briga o održavanju reda, mira i sigurnosti,
- obavljanje nekih vojnih poslova, kao regrutacija i sl.,
- nadzor i pomoć pri ubiranju poreza na teritoriju općina,
- izdavanje dozvola za nošenje oružja, za obrt i trgovinu te za gradnju,
- popravak i gradnja cesta,
- nadzor nad radom škola, nad poslovima ribarstva i pomorstva,
- zdravstvena služba odnosno zdravstvena zaštita stanovništva, kod sprečavanja zaraza, obavljanja cijepljenja i sl.,
- sanitetska kontrola u lukama,
- razni vjerski poslovi, kao kontrola financija i neki poslovi kod personalnih promjena,
- nadzor nad radom općina i briga o sprovođenju odredbi i propisa viših organa, itd.¹⁷

¹² Fond C. kr. kotarski komesarijat Labin, kut. 1, spis od 29. 11. 1814. u Historijskom arhivu u Pazinu.

¹³ RGB1 420, 1849, str. 762.

¹⁴ Vidi bilješku br. 12! Nisam uspio pronaći drugu naredbu osim one navedene u bilješci br. 13!

¹⁵ Stulli, n. dj. str. 18, 19.

¹⁶ C. kr. kot. komesarijat Labin, kut. 12, 1816., br. 498, vidi i Stulli, n. dj. str. 19

¹⁷ C. kr. kotarski komesarijat zvao se na njem. jeziku "Kaiserlich-königlicher Bezirks-Commissariat", a na tal. jeziku "Imperiale Regie Commissariato Distrettuale".

2.2.2. Carsko-kraljevska kotarska poglavarstva (1850-1854)

Ustavom od 4. ožujka 1849. godine došlo je u austrijskom carstvu do stanovite decentralizacije upravljanja, jer je bilo predviđeno uvođenje predstavničkih tijela na razini općina, kotareva i okružja,¹⁸ a na temelju carske odluke od 26. lipnja 1849. godine došlo je do razdvajanja sudskih od upravnih i poreznih organa vlasti.¹⁹

Na razini kotareva uspostavljena su kotarska poglavarstva (kapetanati), koja su objedinjavala više prijašnjih kotareva.²⁰ Nadređeni je organ i dalje bilo Okružje u Pazinu.

Kotarska poglavarstva počinju s radom nakon ukidanja kotarskih komesarijata, formalno 1. siječnja 1850. godine, ali u praksi su neka započela s radom početkom svibnja 1850. godine te postoje do 30. rujna 1854. godine, odnosno do početka rada mješovitih kotarskih ureda (pretura).²¹

Prema novoj organizacionoj podjeli Austrijsko-ilirsko primorje se i dalje dijelilo na dva okružja. Gorica je imala četiri kotarska poglavarstva, a Istra sedam, tj. Koper (za sudbene kotareve Koper i Piran) s ekspoziturom kotarskog poglavarstva u Piranu, Motovun (za sudbene kotareve Motovun, Buje i Buzet) s ekspoziturom u Buzetu, Rovinj (za sudbene kotareve Rovinj i Poreč), Vodnjan (za sudbeni kotar Vodnjan), Pazin (za sudbeni kotar Pazin i Labin) s ekspoziturom kotara u Labinu, Volosko (za sudbeni kotar Volosko i Podgrad) s ekspoziturom kotara u Podgradu i Mali Lošinj (za sudbene kotareve Krk, Cres i Lošinj) s podružnicom na Krku i Cresu.²²

Na čelu kotarskog poglavarstva nalazio se kotarski poglavar (kapetan), a na čelu ekspoziture kotara kotarski komesar.

Kotarsko je poglavarstvo bilo nadležno za obavljanje slijedećih poslova:

- za objavu i izvršenje zakona, propisa i odredbi viših organa,
- za sigurnost, javni red i mir,
- za popis stanovništva i sastavljanje statističkih pregleda,
- za suradnju kod popune, prehrane, smještaja i prijevoza vojske,
- za vjerske poslove (financije, personalni poslovi, vođenje matičnih knjiga),
- za službu pasoša za domaće i strano stanovništvo,
- za korištenje oružništva radi očuvanja reda i mira i eventualnu prisilnu naplatu poreza,
- za pitanja u svezi s obrtom i trgovinom, zdravstvom, općinskim poslovima, školama i zakladama,
- za nadzor nad dobrotvornim i humanitarnim ustanovama i svim javnim zavodima,

¹⁸ RGB1 170, 1849.

¹⁹ RGB1 295, 1849, str. 464.

²⁰ RGB1 170, 1849, str. 219-220.

²¹ RGB1 420, 1849, str. 762; RGB1 233, 1854, str. 936; Stulli, n. dj. str. 29, vidi i bilješku br. 14.

²² RGB1 421, 1849, str. 768.

- za suradnju kod razreza, ubiranja i otpisa izravnih poreza i za pomoć poreznim organima,
- za poslove u svezi s poljodjelstvom,
- za nadzor nad novinstvom i udruženjima,
- za davanje povlastica,
- za sastavljanje popisa porotnika, za organiziranje i korištenje građanske straže,
- za sastavljanje planova budžeta za političku upravu,
- za cestogradnju i vodogradnju, te za državne zavode na svom teritoriju.²³

2.2.3. Carsko-kraljevski kotarski uredi (1854-1868)

Silvestarskim je patentom 31. prosinca 1851. godine ukinut ustav od 4. ožujka 1849. godine te postavljen temelj za novu organizaciju vlasti. Kotarski su organi ponovno postali mješoviti kotarski upravno-sudski organi, jer je došlo do objedinjavanja uprave i sudova prvog stupnja.²⁴ Mješoviti kotarski uredi (preture) započeli su s radom 30. rujna 1854. godine, kada su naime ukinuta kotarska poglavarstva i kotarski sudovi prvog stupnja.²⁵

Mješoviti su kotarski uredi bili ukinuti 30. kolovoza 1868. godine.²⁶

Na temelju Odluke o administrativno-političko-sudskom ustrojstvu Austrijsko-ilirskog primorja, Istra je bila podijeljena na slijedeće kotareve odnosno mješovite kotarske urede: Koper, Piran, Podgrad, Volosko, Buzet, Motovun, Buje, Poreč, Rovinj, Vodnjan, Pula, Labin, Pazin, Cres, Krk i Lošinj.²⁷

Kotarski je ured imao političku (upravnu), sudsku i porezno-financijsku nadležnost.

U okviru političke nadležnosti kotarski je ured na svom teritoriju imao zadaću da se brine:

- o izvršavanju zakona, očuvanju sigurnosti, javnog reda i mira te unapređenju općeg blagostanja,
- o objavi zakona pučanstvu,
- o ublažavanju neimaštine i bijede,
- o izvršavanju zakona o poljodjelstvu, šumarstvu, lovstvu i ribolovu,
- o gradnji i održavanju cesta, mostova i vodograđevnih objekata (mli-nova, brana itd.),
- o izdavanju trgovačkih i obrtničkih dozvola,
- o nadzoru izdavaštva i novina,
- o nadzoru stranaca,
- o izvršavanju propisa u svezi sa zdravstvom,
- o nadzoru škola odnosno školstva.

²³ RGB1 295, 1849, str. 461, 462. C. kr. kot. poglavarstvo se na njem. jeziku nazivalo "Kaiserlich-königlicher Bezirkshauptmannschaft", a na tal. jeziku "Imperiale Regio Capitanato Distrettuale".

²⁴ RGB1 2, 3, 4, 1852.

²⁵ RGB1 233, 1854.

²⁶ RGB1 116, 1868, str. 335.

²⁷ LRGB1 259, 1854, str. 761.

U sudbenoj nadležnosti kotarski su uredi bili nadležni za krivičnu i građansku sudbenost.

U krivičnoj sudbenosti kotarski je ured kao kotarski sud nadležan za krivičnu sudbenost prvog stupnja (istražni postupak, rasprava i presuda) te za radnje koje je propisivao Krivični zakonik. Nadalje je kotarski ured mogao obavljati i neke poslove sudova prvog stupnja, kao saslušanje, suočavanje, očevid itd.

U građanskoj sudbenosti kotarski je ured nastupao u svim slučajevima kao kotarski sud, a gdje se u sporovima i van sporova zahtijevala sudbenost sudova prvog stupnja, odgovarajućem je sudu dostavljao sudske odluke, zabrane, inventure, procjene, izvještaje o saslušanju i očevidu, itd.

U porezno-financijskoj nadležnosti kotarski su uredi bili dužni da surađuju kod revizije katastarskog zemljišnog poreza, kod usvajanja prijedloga izravnih pojedinačnih poreza te da osiguravaju naplatu poreza.²⁸

Kotarski ured Rovinj, zbog proširene nadležnosti Okružnog suda Rovinj, na svom je teritoriju obavljao samo upravne i porezno-financijske poslove.²⁹

Nakon ukidanja Okružja u Pazinu (15.11.1860) nadležnost je kotarskih ureda proširena, jer je dio nadležnosti Okružja prenesen na kotarske ureda a dio na Namjesništvo u Trstu.³⁰

U novoj proširenoj nadležnosti kotarski je ured odlučivao u prvom stupnju o slijedećem:

- o sporovima oko granica općina na teritoriju vlastitog kotara,
- o razdiobi zemljišnih posjeda i o sporovima oko eksproprijacije,
- o primjeni postojećih zakona o natječajima pri gradnji i nabavi opreme i ostalih potrepština za crkve, škole, župe, groblja i sl. ako to nije spadalo u nadležnost viših organa,
- o raspodjeli troškova za pojedine općine kod cestogradnje, vodogradnje, javnih zavoda i radova,
- o izdavanju oružnih listova i dozvola za lov,
- o izdavanju dozvola za putujuće trgovce te suradnji s rudarskim organima u svezi s koncesijama,
- o oslobađanju od vojne službe zbog službenih razloga, te o otpuštanju vojnika zbog drugih razloga.³¹

2.2.4. Carsko-kraljevska kotarska poglavarstva (1868-1918)

Ustavom od 21. prosinca 1867. godine postavljeni su temelji za preobrazbu uprave i sudstva u austrijskom dijelu Monarhije. Shodno tome 19. svibnja 1868. godine donesen je zakon o odvajanju političke

²⁸ LRGB1 20, 1853, str. 78-85.

²⁹ Stulli, n. dj. str. 33.

³⁰ RGB1 395, 1860.

³¹ RGB1 80 i 245, 1860. C. kr. kot. ured (pretura) nazivao se na njem. jeziku "Kaiserlich-königlicher Bezirksamt", a na talijanskom jeziku "Imperiale Regia Pretura".

vlasti od sudstva te o novoj organizaciji vlasti u Primorju odnosno u Istri. 30. kolovoza 1868. godine prestali su postojati mješoviti kotarski uredi, a 31. kolovoza započela su s radom nova kotarska poglavarstva, koja su postojala do 3.11.1918. godine, kada je primirjem u Udinama Italija preuzela vlast na ovom području.³²

Nova kotarska poglavarstva organizirana su tako da su objedinjavala područja od nekoliko bivših kotarskih poglavarstava.

Kotarsko poglavarstvo Koper obuhvaćalo je bivše kotareve Koper, Piran, i Buzet, Poreč bivše kotareve Poreč, Motovun i Buje, Pula bivše kotareve Pula, Vodnjan i Rovinj, Pazin bivše kotareve Pazin i Labin, Volosko bivše kotareve Volosko i Podgrad, te Lošinj bivše kotareve Lošinj, Cres i Krk. Krk je bio podružnica kotarskog poglavarstva Lošinj do 1905. godine, jer je od 1. prosinca 1905. godine postao samostalno kotarsko poglavarstvo.³³

Što se tiče teritorijalne nadležnosti kotarskog poglavarstva Pula valja napomenuti da je na temelju Carske odluke od 30. prosinca 1869. godine iz njegova djelokruga isključen grad Rovinj. Naime kada je 20. kolovoza 1870. godine ta odluka stupila na snagu, grad je Rovinj s pripadajućom katastarskom općinom počeo djelovati kao samostalni gradski magistrat s političko-upravnim nadležnostima koje su spadale u djelokrug kotarskih poglavarstava.³⁴

Kotarsko je poglavarstvo na svom području bilo najviši političko-upravni organ vlasti. Naime, za sve grane uprave za koje je bilo nadležno Namjesništvo, kotarsko je poglavarstvo bilo vodeći, nadzorni i izvršni posredni organ između Namjesništva i nižih organa, tj. posebno za poslove političke i redarstvene vlasti, za poslove bogoštovlja i prosvjete, trgovine, obrta, poljodjelstva, te za građevinske poslove koji nisu spadali u djelokrug financijske uprave ili nekog zemaljskog organa vlasti.

Kotarsko je poglavarstvo bilo posebno nadležno za one poslove koji su bili propisani Carskom odlukom od 14. rujna 1852. godine, a u tadašnjoj organizaciji vlasti spadali su u djelokrug okružnog poglavarstva.³⁵

2.3. Općine

U organizacionoj ljestvici općine su bile najniži organi uprave, a sastojale su se od jedne ili više katastarskih općina. Promjene u organizaciji vlasti u Istri i na kvarnerskim otocima u razdoblju od

³² RGB1 44, 1868, str. 76, isto br. 101, 1868, str. 287 te dr. Milivoj Korlević, Uprava i sudstvo u Istri od 1918. do 1945., Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, svezak II, Rijeka 1954, str. 19-20. C. kr. kot. poglavarstva su imala isti njem. i tal. naziv kao i u razdoblju od 1850-1854. god. vidi bilješku br. 23.

³³ RGB1 101, 1868, str. 305; Milanović, n. dj. knj. II, str. 10 i 274.

³⁴ BOLE 4, 1870 i br. 38, 1870; gradski magistrat se nazivao na tal. jeziku "Magistrato Civico".

³⁵ Vidi t. 2.1.2. Nadležnost Okružja prema odluci od 14. rujna 1852. godine te LRGB1 20, 1853, str. 86-96.

1848-1918. godine nisu ostale bez utjecaja i na status i teritorijalnu nadležnost te podređenost općina.³⁶

U prvoj polovici 19. stoljeća općine su se dijelile na glavne općine i podopćine. Na čelu glavnih općina, kojih je u Okružju Pazin bilo 46, nalazili su se načelnici (podestati), a na čelu podopćina, kojih je bilo 380, bili su voditelji općinskih poslova. Načelnike općina i voditelje općinskih poslova imenovali su odnosno razrješavali kotarski komesari. Načelnici i voditelji općinskih poslova zajedno s kotarskim komesarima obavljali su razne poslove općinskog značenja.

Općine su bile zadužene za održavanje reda i mira time što su obavljale pomoćne redarstvene djelatnosti kotarskih komesarijata.³⁷

Prema Ustavu od 4. ožujka 1849. godine načelo potpunog odvajanja uprave od sudstva trebalo je biti primijenjeno i na organizaciju općina. Privremeni zakon o općinama od 17. ožujka 1849. godine govori kako je slobodna općina u svom prirodnom djelokrugu temelj slobodne države. U prirodnom djelokrugu općine nalazile su se sve djelatnosti koje nisu bile zakonom ograničene, a odnosile su se na općinske interese unutar granica stanovite općine. U prenesenom djelokrugu u nadležnost općine spadala je briga o javnim poslovima koje su viši organi prenijeli na općinu.

Mjesna je općina bila u pravilu jedna katastarska općina, ali se i više katastarskih općina moglo udružiti u jednu samostalnu mjesnu općinu. Glavni gradovi pokrajina i okružja, te ostali važniji gradovi mogli su imati samostalni gradski statut.³⁸

Predstavništvo je općine bilo općinsko vijeće, koje, kao upravno tijelo, bira načelnika i najmanje dvojicu vijećnika.³⁹

Nakon što je Silvestarskim patentom od 31. prosinca 1851. godine ukinut Ustav od 4. ožujka 1849. godine, doneseni su i određeni zakoni potrebni za organizaciju općinske uprave.

Prema novim načelima organiziranja organa vlasti općina je imala samostalni djelokrug u općinskim poslovima, dok je u važnijim pitanjima njene odluke morao potvrđivati viši organ s kojim je općina surađivala u svim javnim poslovima. Postojala je razlika između gradskih i seoskih općina, a ranije gospoštije, veliki posjedi, mogli su biti izuzeti iz općinske nadležnosti i neposredno podređeni kotarskom poglavarstvu. Izbor općinskih načelnika potvrđivali su viši organi, a ponegdje su ih i sami imenovali. Općine su u pravilu bile neposredno podređene kotarskom poglavarstvu, a izuzetno Okružju ili Namjesništvu u Trstu.⁴⁰

U razdoblju prije proglašenja Carske diplome od 20. listopada 1860. godine uređeno je i ustrojstvo općina. Tako je 1858. godine nekim općinskim magistratima prepuštena istraga i kažnjavanje određenih

³⁶ Vidi t. 2.2.1. - 2.2.4.

³⁷ Stulli, n.dj. str. 19.

³⁸ Stulli, n.dj. str. 28; BOLE 40, 1870 te isto br. 138, 1870, kao i t. 2.2.4. - Gradski magistrat Rovinjl

³⁹ Stulli, n.dj. str. 21.

⁴⁰ Stulli, n.dj. str. 30, 31. Vidi i bilješku br. 34.

prekršaja iz sfere krivičnih propisa, a 24. travnja 1859. godine proglašen je novi zakon o općinama. Međutim, u novim propisima općina nema onog značenja koje je imala kao tzv. slobodna općina prema zakonu od 17. ožujka 1849. godine.

U redovnu djelatnost općine novi zakon ubraja objavljivanje zakona i općih odredbi, poslove mjesnog redarstva, ako ih ne obavlja državni organ, izvršavanje javnih obveza koje imaju stanovnici općine, tj. sudjelovanje u regrutaciji i briga za smještaj i prijevoz za vojne potrebe, prikupljanje neposrednih poreza, pomoć u naplati posrednih poreza i neki poslovi pravosuđa i školstva.

Državni su organi bili dužni nadzirati rad općina kako one ne bi prešle granice svoje nadležnosti, da poštuju zakone u općinskim poslovima općenito i posebice u općinskom gospodarskom poslovanju te da propisno izvršavaju ostale općinske obveze.

Neke općinske odluke trebali su potvrđivati viši, državni organi.

Općine su se dijelile na gradske i seoske općine te na zemljišne posjede bivših gospoštija.

Većina odredbi tog novog zakona o općinama iz 1859. godine nije odmah stupila na snagu, jer je za svako upravno područje trebalo izraditi poseban statut za gradske i poseban statut za seoske općine, tako da su u stvarnosti uglavnom ostale na snazi odredbe zakona iz 1849. godine.⁴¹

Prema austrijskom Općem zakonu o općinama od 24. travnja 1859. godine, a na temelju austrijskog Općeg zakona od 5. ožujka 1863. godine u Istri je Zemaljski sabor predložio a car potvrdio novi zakon o općinama od 10. srpnja 1863. godine, kojim je određeno da općine i nadalje djeluju kao mjesne općine. Osim toga prema ovom zemaljskom zakonu dvije ili više mjesnih općina moglo se ujediniti u jednu općinu, odnosno više općina ujedinenih u jednu općinu (prema zakonu od 17. ožujka 1849. godine) moglo se ponovno razjediniti te ustrojiti posebne mjesne općine ako se to propiše zemaljskim zakonom. Kod promjena granica mjesne općine bila je potrebna suglasnost Namjesništva iz Trsta te Zemaljske vlade iz Poreča.

Iz područja mjesne općine mogli su biti izdvojeni dvorci i druge zgrade za stanovanje ili privremeni boravak cara ili njegova dvora te pripadajući vrtovi i parkovi.

Općinu je u vlastitim interesima predstavljalo općinsko zastupstvo i, kao izvršni organ, općinski odbor. Općinsko je zastupstvo iz svojih redova biralo općinski odbor, koji se sastojao od načelnika i najmanje dvojice općinskih savjetnika, time da broj članova općinskog odbora nije smio biti veći od jedne trećine broja općinskog zastupstva.

Članovi općinskog zastupstva i zamjenici birali su se na rok od tri godine, a mogli su biti nakon toga i ponovno izabrani. Svoju su dužnost obavljali besplatno. Jedino načelnik i općinski savjetnici dobivali su stanovitu naknadu iz općinskih sredstava.

Općina je i dalje imala vlastitu i prenesenu nadležnost. U okviru vlastite nadležnosti, ne kršeći opće propise i zakone, općina je mogla

⁴¹ Stulli, n. dj. str. 34-37.

odlučivati i određivati slobodno o svemu što bi mogla ostvariti vlastitim snagama odnosno sredstvima, a što bi se odnosilo na općinske interese glede teritorija stanovite općine, tj. naročito slijedeće:

- slobodna uprava nad imovinom i poslovima u djelokrugu općine,
  - briga o sigurnosti osoba i vlasništva,
  - briga o održavanju općinskih cesta, puteva, trgova, mostova,
  - briga o sigurnosti i dobroj kakvoći cestovnih i vodenih prometnica
- te briga o poljskom redarstvu,
- prehrambeno redarstvo i nadzor nad sajmovima i tržnicama, naročito nadzor utega i mjera,
  - zdravstveno redarstvo,
  - redarstvo za služinčad i radnike te za primjenu Pravilnika za služinčad,
  - redarstvo za čuvanje morala,
  - javna dobrotvorna djelatnost i briga o općinskim dobrotvornim zavodima,
  - građevinsko i požarno redarstvo, te primjena Pravilnika o gradnji i dodjeli dozvola za gradnju,
  - utjecaj na srednje i pučke škole koje su bile financirane iz općinskih izvora, te briga za izgradnju, održavanje i izdržavanje pučkih škola,
  - postupak pomirbe između dvije zavađene strane uz pomoć dvojice povjerenika izabраниh u općini,
  - poslovi u svezi s dragovoljnom dražbom pokretnih dobara.

Suradnja općine s kotarskim organima te sa Zemaljskom vladom u svezi s nekim redarstvenim poslovima, te nekim poslovima prenesene nadležnosti bila je propisana središnjim i zemaljskim zakonima.⁴²

Zemaljski zakon o općinama doživio je stanovite izmjene u svezi s ujedinjavanjem i dijeljenjem mjesnih općina i upravljanja imovinom u poreznim općinama, ali su glavne odrednice tog zakona ostale na snazi do 1918. godine.⁴³

Teritorijalna nadležnost pojedinih općina te podređenost stanovitom kotarskom organu u vremenskim razdobljima organizacije kotarskih organa navedeni su u službenim listovima, literaturi i izvorima.⁴⁴

⁴² RGB1 18, 1862 i BOLE 13, 1863, str. 35-42 (isto LRGB1!)

Mjesne općine su se nazivale talijanski "comuni locali", a njemački "Ortsgemeinden"; općinsko zastupstvo, "representanza comunale", "Gemeindeausschuss"; općinski odbor, "deputazione comunale", "Gemeindevorstand"; načelnik općine, tal. "podestà", a njem. "Gemeindevorsteher".

⁴³ Gesetz- und Verordnungsblatt für das österreichisch-illirische Küstenland, 6, 8, 18, 1868.

⁴⁴ Pregledna karta poreznih okruga Primorja iz 1825. godine (Übersichts-karte der Steuer-Bezirke des Küstenlandes, 1825), Arhiv JAZU, rukopisna ostavština Škampić, prema Stulli, n. dj. str. 41; "Pregled kotareva, mjesnih i poreznih općina te vjerskih župa istarskog okruga s podacima o površini i broju stanovnika prema stanju 1853. godine", Stulli, n. dj. str. 152; prikaz teritorijalno-administrativnog ustrojstva Primorja u LRGB1, 259, 1853, str. 761-765; nadalje GVB1 2, 18, 1868, str. 33-35; Ordinanze delle autorità provinciali per il Litorale austro-illirico, br. 1, 1862, str. 4-11; BOLE 32, 1869, str. 245-310, gdje su prikazane mjesne i katarske općine te naselja Istre i Kvarnera; BOLE 10, 1872, str. 27 i 28, u vezi ukidanja nekih općina, te ostale službene listove.

3. Pravosuđe

3.1. Pravosuđe od 1848-1850. godine

Organizacija pravosuđa u Istri, nakon promjena od 1814-1818. godine ostala je nepromijenjena sve do 1850. godine. U tom je razdoblju pravosuđe bilo usko povezano s upravnim organima, tj. u prvoj instanci kotarski su komesarijati uz upravne poslove obavljali i neke pravosudne poslove.⁴⁵

Kotarski su komesarijati u građanskim sporovima bili sudovi prvog stupnja. S tim u svezi ni kotar Belaj, kao područje patrimonijalne uprave, nije bio izuzetak do 1848. godine. Međutim, kotarski komesarijat u Rovinju nije obavljao poslove ni građanske ni krivične sudbenosti, jer je za kotar Rovinj te poslove obavljao gradski i zemaljski sud, koji isto tako djeluje i kao okružni krivični sud i kao privilegirani sud za plemstvo i kler u prvom stupnju sudbenosti u građanskoj i krivičnoj nadležnosti za kotareve: Buje, Poreč, Rovinj, Vodnjan, Pula, Krk, Cres, Lošinj, Labin, Belaj, Pazin, Motovun i Buzet. Naime, kod krivične sudbenosti carsko-kraljevski komesarijati u navedenim su kotarevima obavljali samo neke prethodne istražne poslove.

Gradski i zemaljski sud u Trstu obavljao je sudbenost za grad Trst, opću krivičnu sudbenost za kotareve Volosko, Podgrad Piran i Koper te sudbenost građanske i krivične nadležnosti za plemstvo i kler navedenih kotareva.

Sudbenost prvog stupnja u građanskim sporovima obavljali su dakle kotarski komesarijati te gradski sudovi u Trstu i Rovinju za svo stanovništvo osim svećenstva i plemstva, a zemaljski sudovi u Trstu i Rovinju, kao privilegirani sudovi, građansku i krivičnu sudbenost za plemstvo i svećenstvo te krivičnu sudbenost za ostali dio stanovništva.⁴⁶

Drugostepeni sud u građanskoj i krivičnoj sudbenosti za cijelo Austrijsko-ilirsko primorje bio je Prizivni sud u Klagenfurtu; sud trećeg stupnja bio je Vrhovni sud u Beču.

Zemaljski sudovi u Trstu i Rovinju, uz funkciju gradskih, privilegiranih okružnih krivičnih sudova, bili su istodobno i trgovački, mjenički i pomorski sudovi.

Za sporove u rudarstvu za čitavo Austrijsko-ilirsko primorje bio je nadležan Rudarski sud u Ljubljani.⁴⁶

Veoma dobra obrada i iscrpan prikaz općina nelazi se i kod Milanovića, n.dj. knj. II, str. 166-296, dr. Ivana Zuccona, Zbirka zakona potrebitih u javnom životu u Istri i drugdje, knjiga prva, Pula, 1911. te u izdanju "Cadastre National de l'Istrie d'après le Recensement du 1er Octobre 1945", Edition de l'Institut Adriatique, Sušak, 1946. Tu su posebno zanimljive karte o administrativnoj podjeli, posebno stanje u Istri 1910. godine, jer ono predstavlja stanje od 1868-1918. godine (s nekim manjim izuzecima).

⁴⁵ Stulli, n. dj. str. 16

⁴⁶ Isto, str 19, 20.

3.2. Pravosuđe od 1850-1854. godine

Nakon 1848. godine provedene su i stanovite reforme u pravosuđu. Carskim rješenjem od 14. lipnja 1849. godine utvrđeno je da treba u potpunosti odvojiti pravosuđe od upravnih i poreznih organa.⁴⁷ Naredbom od 1. kolovoza 1849. godine u Austrijsko-ilirskom primorju osnovani su kotarski sudovi, kotarski kolegijalni sudovi, zemaljski sudovi, viši zemaljski sud te trgovački i pomorski sudovi.

U svakom se kotaru nalazio kotarski sud, a zemaljski sudovi u Gorici, Trstu i Rovinju.

Za sve sudove u Primorju sud najvišeg stupnja bio je Viši zemaljski sud u Trstu.

Poslove trgovačke i pomorske sudbenosti obavljali su na svom teritoriju zemaljski sudovi u Trstu, Gorici i Rovinju.

Zemaljski sud u Trstu bio je nadležan između ostalog i za kotarske sudove Koper, Piran, Volosko i Podgrad. Koper i Volosko su bili sudovi prve klase i kolegijalni sudovi za krivičnu sudbenost, Koper za kotarske sudove Koper i Piran, a Volosko za kotarske sudove Volosko i Podgrad.

Zemaljski sud u Rovinju bio je nadležan za kotarske sudove Rovinj, Vodnjan, Poreč, Cres, Krk, Lošinj, Pazin, Labin, Buzet, Motovun i Buje. Od tih sudova kolegijalni kotarski sudovi prve klase za krivičnu sudbenost bili su kotarski sud Pazin, za kotarske sudove Pazin, Labin, Buzet, Motovun i Buje, kotarski sud Cres, za kotarske sudove Cres, Krk i Lošinj, a Zemaljski sud Rovinj za kotarske sudove Rovinj, Vodnjan i Poreč.

Državno tužilaštvo je bilo organizirano na taj način da je glavni državni tužilac bio kod Višeg zemaljskog suda, a državni tužioc kod zemaljskih sudova u Gorici, Trstu i Rovinju.⁴⁸

Naredbom ministra unutrašnjih poslova od 6. travnja 1850. godine utvrđeno je da svi ti sudovi počnu djelovati s 1. srpnjem 1850. godine.⁴⁹

Prema načelima Silvestarskog patenta od 31. prosinca 1851. godine, a na temelju Naredbe ministra unutrašnjih poslova, pravosuđa i financija od 6. 12. 1853. godine, stupile na snagu 30. rujna 1854. godine, u Austrijsko-ilirskom primorju, tj. i u Istri, započinje nova organizacija uprave i pravosuđa.⁵⁰

3.3. Pravosuđe od 1854-1868. godine

Stupanjem na snagu nove organizacije pravosuđa Primorje je i dalje spadalo u nadležnost Višeg zemaljskog suda u Trstu, kao suda drugog stupnja na čijem su području ustanovljeni slijedeći sudovi prvog stupnja:

⁴⁷ Isto str. 22 i RGB1 295, 1849.

⁴⁸ RGB1 343, 1849, str. 579-583. Nazivi na njemačkom jeziku: "Oberlandesgericht" (viši zemaljski sud), "Landesgericht" (zemaljski sud), "Bezirksgericht" (kotarski sud), "Bezirks-Collegialgericht" (kotarski kolegijalni sud), "Handels- und Seegericht" (trgovački i pomorski sud).

⁴⁹ RGB1 138, 1850, str. 763.

⁵⁰ Vidi točku 2.2.3.

Zemaljski sud u Trstu, Trgovački i pomorski sud u Trstu, Okružni sud u Gorici i Okružni sud u Rovinju.

Zemaljski sud u Trstu bio je nadležan za grad Trst s okolicom, te između ostalog i za kotareve Koper, Piran, Podgrad i Volosko. U nekim je slučajevima bio nadležan i za cijelu Istru.

Trgovački sud u Trstu imao je isti djelokrug kao i Zemaljski sud u Trstu.

Pomorski sud u Trstu bio je nadležan za cijelo Austrijsko-ilirsko primorje.

Okružni sudovi u Gorici i Rovinju bili su istodobno i trgovački sudovi na svom području.

Okružni sud u Rovinju bio je nadležan za područje kotareva Rovinj, Motovun, Buzet, Buje, Poreč, Vodnjan, Pula, Labin, Pazin, Cres, Krk i Lošinj.

Za sudbene poslove u svezi s rudarstvom u cijelom je Primorju bio nadležan Zemaljski sud u Ljubljani, kao Rudarski sud.

U Trstu, Gorici i Rovinju istodobno su ustanovljeni i gradski, kao delegirani kotarski sudovi, koji su u tim gradovima i okolici s tamošnjim okružnim sudovima obavljali sudske poslove.

U Trstu su bila dva gradska, delegirana kotarska suda, jedan za građansku a drugi za krivičnu sudbenost.

U kotarevima Gorica s okolicom i Rovinj kotarski su sudovi obavljali i poslove koji su prema organizacionim načelima spadali u djelokrug mješovitih kotarskih ureda (pretura), dok su u svim ostalim kotarevima kotarski uredi obavljali i stanovitu sudbenost.

Istražni je postupak morao obavljati svaki pojedini sud.⁵¹

Prema načelima Ustava od 21. prosinca 1867. godine, Zakonom od 19. svibnja 1868. godine odijeljena je sudska od upravne vlasti⁵², dok je Zakonom od 11. lipnja iste godine određen način organiziranja kotarskih sudova. Naredbom ministra pravosuđa od 11. kolovoza 1868. godine određeno je da s 31. kolovozom 1868. godine prestanu postojati mješoviti kotarski uredi, odnosno da njihov djelokrug sudbenih poslova preuzmu samostalni kotarski sudovi.⁵³

3.4. Pravosuđe od 1868-1918. godine

Kao što je već spomenuto, ukidanjem mješovitih kotarskih ureda ustanovljuju se u Primorju samostalni kotarski sudovi, koji su započeli s radom 31. kolovoza 1868. godine, a djelovali su na području koje je prije zauzimao mješoviti kotarski ured.

Kotarski su sudovi bili podređeni sudovima prvog stupnja: u Istri Okružnom sudu u Rovinju te Zemaljskom sudu u Trstu, a sa svoje su strane ovi sudovi bili zaduženi da nadziru obavljanje sudbenosti u povjerenim kotarskim sudovima. Organizacija gradskih, delegiranih sudova nije bila izmijenjena, jer su oni i u prijašnjem razdoblju bili organizirani kao samostalni kotarski sudovi.⁵⁴

---

⁵¹ LRGB1 259, 1853, str. 761 i 762; Stulli, n. dj. str. 33, 34 te točka 2.2.3.

⁵² RGB1 44, 1868.

⁵³ RGB1 59 i 117, 1868.

⁵⁴ RGB1 59, 1868. Vidi točku 3. 3. te bilješku br. 51.

Okružni sud u Rovinju je bio nadležan za kotarske sudove Rovinj, Motovun, Buje, Buzet, Poreč, Vodnjan, Pula, Labin, Pazin, Cres, Krk i Lošinj. Kotarski sud Rovinj bio je zapravo gradski, delegirani sud, u okviru nadležnosti Okružnog suda Rovinj.⁵⁵

Zemaljski je sud u Trstu između ostalog bio nadležan i za kotarske sudove Koper, Piran, Volosko i Podgrad.

Ostali sudovi su bili organizirani kao i u prethodnom razdoblju.⁵⁶

Ovakva je organizacija pravosuđa postojala do 1918. godine, odnosno do uspostave talijanske vlasti.

4. Školstvo

4.1. Školstvo do 1863.

U ovom su razdoblju školske ustanove bile izravno podređene političkim organima vlasti odnosno u najvišoj razini ministarstvu za vjeroispovijesti i prosvjetu. Za provođenje zakona i propisa bili su nadležni politički i crkveni organi, kao što je opisano u djelokrugu nadležnosti političkih okružnih i kotarskih organa vlasti.⁵⁷

Utemeljenjem Zemaljskog sabora u Poreču 1861. godine došlo je do stanovitog sužavanja djelokruga političkih organa uprave zbog prenošenja nekih nadležnosti na Zemaljsku vladu. Međutim, posebnih školskih, upravnih organa, ako se izuzmu škole, koliko je poznato, nije bilo do 1863. godine.

4.2. Školski odbori (1863-1869)

Na temelju Zemaljskog zakona od 9. srpnja 1863. godine u Istri su ustanovljeni školski odbori za obavljanje nekih poslova u svezi sa zajedničkim obvezama i uslugama koje je više mjesnih općina ili naselja istih općina imalo prema istoj školi. Odbori su se sastojali od pet članova, koje su općine među svojim članovima birale na rok od šest godina.

Školski je odbor u svezi s obvezama prema školi imao pravo da odlučuje o mnogim važnim pitanjima, da obavlja nadzor, da odobrava predračun škole, te da potvrđuje godišnji račun.

Odbor je između svojih članova birao svog glavarara, kao izvršnog organa, koji je bio dužan da sastavlja predračun, da podnosi godišnji financijski izvještaj i da zajedno s još jednim članom odbora vodi blagajničke poslove. Općine su na rad školskog odbora mogle podnijeti žalbu Zemaljskoj vladi u Poreču.⁵⁸

---

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Vidi točku 3.3. ovoga rada.

⁵⁷ Vidi točke 2.1.2. - 2.2.4.

⁵⁸ BOLE 10, 1863, str. 29. Naziv na tal. jeziku: "comitati" (školski odbori).

4.3. Mjesna školska vijeća (1869-1918)

Na temelju Zemaljskog zakona od 16. ožujka 1869. godine u Istri i na otocima ustanovljena su za područja mjesnih općina mjesna školska vijeća. U mjestima s više škola bilo je moguće da se na području iste općine osnuje više mjesnih školskih vijeća.

Mjesno školsko vijeće je upravljalo i nadziralo rad pučkih škola koje su se djelomično ili u potpunosti održavale sredstvima države, pokrajine ili općine.

Mjesno školsko vijeće se sastojalo od predstavnika crkve, škole, općine te po položaju načelnika mjesne općine i pokrovitelja škole.

Mjesno se školsko vijeće općenito brinulo o poštivanju školskih zakona, odredbi viših organa vlasti te za odgovarajući uredni rad škole; posebno se brinulo ili odlučivalo o slijedećem:

- a) da učitelji svaki mjesec primaju sve svoje naknade,
- b) o upravljanju mjesnim školskim sredstvima i školskim zakladama,
- c) o održavanju školske zgrade, zemljišta i namještaja škole,
- d) o oslobađanju od školskih poreza,
- e) o pribavljanju školskih knjiga i pribora za siromašne učenike te o nabavi namještaja za škole i ostalog što je bilo potrebno za nastavu,
- f) o sastavljanju godišnjeg predračuna troškova škole i o polaganju računa za primljena novčana sredstva,
- g) o čuvanju vrijednosnih papira, dokumenata i sl.,
- h) o podnošenju godišnjih izvještaja o stanju i uvjetima rada škole, o promicanju pohađanja nastave, te da eventualno kotarskom školskom vijeću predlaže mjere za rješavanje problema nepohađanja nastave,
- i) o utvrđivanju vremena nastave uvažavajući određen broj sati koji je bio propisan,
- k) o redovitom izvođenju propisane nastave,
- l) o upoznavanju stanja škole, čak i u didaktičko-pedagoškom području,
- m) o nadzoru nad ponašanjem nastavnog osoblja, o disciplini u školi te o ponašanju učenika izvan škole,
- n) o pružanju podrške nastavnom osoblju u obavljanju postavljenih zadataka,
- o) o smirivanju razmirica između nastavnog osoblja i općine te pojedinih članova općine u svezi s odnosima u školi i
- p) o davanju obavijesti, mišljenja i prijedloga općinskom zastupstvu ili višim organima.

Djelokrug rada mjesnog školskog vijeća nije se odnosio na više pučke škole povezane s učiteljskim školama. Međutim, tamo gdje su ih u potpunosti ili djelomice uzdržavale općine, mjesno je školsko vijeće imalo nadležnost prikazanu u točkama od a) do g).

Mjesno se školsko vijeće sastajalo jednom mjesečno, a po potrebi i češće.

Za donošenje pravovaljane odluke bila je potrebna prisutnost najmanje trojice članova vijeća, a odluke su se donosile apsolutnom većinom glasova.

Protiv odluka ovog vijeća mogla se podnijeti žalba kotarskom školskom vijeću.⁵⁹

Mjesna školska vijeća započela su radom nakon 1. kolovoza 1869. godine, tj. nakon utemeljenja Zemaljskog školskog vijeća, te su postojala najvjerojatnije do 1918. godine.⁶⁰

4.4. Kotarska školska vijeća (1869-1918)

Na temelju već spomenutog Zemaljskog zakona od 16. ožujka 1869. godine na području kotarskih poglavarstava i gradskih magistrata, koji su istodobno predstavljali i školski kotar, osnovana su kotarska školska vijeća.

Kotarska školska vijeća sastojala su se od kotarskog poglavara⁶¹, kao predsjedavajućeg, jednog svećenika svake vjeroispovijesti s više od 2000 vjernika, dvojice predstavnika iz redova nastavnog osoblja i još trojice članova imenovanih od strane Zemaljske vlade. Mandat imenovanih i izabranih članova kotarskog školskog vijeća trajao je šest godina.

Međutim, u gradovima s posebnim statutom, tj. u Istri u gradskom magistratu Rovinj, ovi su propisi bili nešto izmijenjeni. Naime kotarsko je školsko vijeće predsjedavajućeg biralo između svojih članova, tako da je izabrani predsjednik kotarskog školskog vijeća nastupao u svojstvu predsjedavajućeg mjesnog školskog vijeća. Nadalje, svaka vjerska zajednica s više od 500 vjernika imala je pravo delegirati u to vijeće svog svećenika ili starješinu. Dva člana tog vijeća u Rovinju nije imala pravo imenovati Zemaljska vlada, jer ih je biralo gradsko, općinsko zastupstvo.

Ako neka vjerska zajednica zbog ovih propisa nije mogla biti predstavljena u tom vijeću, onda je kotarsko školsko vijeće bilo obvezno da izabere po jednog savjetnika za svaku vjeroispovijest.

Kotarsko školsko vijeće je bilo nadležno za viši, neposredni stupanj uprave i nadzora nad pučkim javnim školama, privatnim zavodima i nad drugim posebnim školama, kao i nad dječjim vrtićima, tj. pripadala mu je ona nadležnost koja je prema dotadašnjim propisima spadala u djelokrug kotarskog poglavarstva i kotarskog školskog nadzornika.

Kotarsko školsko vijeće je bilo dužno obavljati naročito slijedeće poslove:

a) da predstavlja interese stanovitog školskog kotara prema ostalim organima brinući se o propisnom radu škola u kotaru i pridržavanju školskih zakona,

b) da osigura objavljivanje zakona i odredbi viših školskih organa u svezi s pučkim školama,

c) da vodi pregovore o uređenju i proširenju postojećih škola te o gradnji novih škola; da u prvom stupnju odlučuje o pripajanju ili

---

⁵⁹ BOLE 10, 1869, str. 27-31. Naziv na tal. jeziku: "consiglio scolastico locale".

⁶⁰ Vidi primjedbu uz Zemaljsko školsko vijeće, bilješka br. 66, točka 4.5.

⁶¹ U Poreču je predsjedavajući kotarskog školskog vijeća mogao biti kotarski komesar, jer je kotarski poglavar mogao biti predsjedavajući Zemaljskog školskog vijeća. Vidi BOLE 10, 1869, str. 31. Da li se to kada u stvarnosti i dogodilo, nisam uspio utvrditi.

razdvajanju neke škole, da obavlja viši nadzor nad izgradnjom škola ako ih ne financira pokrajina te nad nabavom razrednih potrepština za pučke škole i sl., i da konačno likvidira i potvrđuje školske rashode (fasije),

d) da obavlja državni nadzor nad mjesnim školskim sredstvima i nad školskim zakladama, ako za taj nadzor nisu bili zaduženi drugi organi,

e) da se brine o školama i nastavnom osoblju u svim gospodarskim i disciplinskim pitanjima, te da odlučuje u prvom stupnju o plaćama, dotacijama, mirovinama (ako ih nije osiguravala država ili pokrajina), te o nastavnim pomagalima,

f) da primjenjuje prisilne mjere u slučajevima koji su bili propisani zakonom,

g) da privremeno popunjava prazna radna mjesta, te da sudjeluje u poslovima pri konačnom popunjavanju i promaknuću nastavnika u viši platni razred,

h) da obavi istražni postupak kod disciplinskih prijestupa nastavnika i o drugim nedostacima škola, te da o tome odlučuje u prvom stupnju, a u nekim slučajevima i u drugom stupnju,

i) da promiče osobnu izobrazbu nastavnog osoblja, da zakazuje skupove nastavnika na razini kotara, te da nadzire rad knjižnica koje koriste učenici i nastavnici,

k) da nastavnom osoblju izdaje potvrdu o službi (zaposlenju),

l) da poduzima potrebne korake radi utemeljivanja mjesnih školskih vijeća, te da nadzire njihov rad,

m) da naređuje izvanredni nadzor nad školama,

n) da određuje vrijeme praznika u pučkim školama i

o) da daje obavijesti, mišljenja, prijedloge i izvještaje višim školskim vlastima.

Kotarsko školsko vijeće se sastajalo u pravilu barem jednom mjesečno, kada je zajednički donosilo odluke, iznosilo mišljenje i podnosilo prijedloge.

Protiv odluka kotarskog školskog vijeća žalbe su se podnosile istom vijeću radi prosljeđivanja Zemaljskom školskom vijeću.

Ministar za vjeroispovijesti i prosvjetu u svakom je kotaru u pravilu trebao imenovati po jednog školskog nadzornika, koji je po položaju redovni član kotarskog školskog vijeća. Nadzornik je bio dužan da povremeno nadzire rad škola i da daje savjete o didaktičko-pedagoškim pitanjima te, nadalje, usmene naredbe radi otklanjanja nedostataka, a o svom je radu trebao podnositi pismeni izvještaj kotarskom školskom vijeću, koje ga je kasnije dostavljalo Zemaljskom školskom vijeću.

Nadzor nad vjerskim obrazovanjem spadao je u djelokrug nadležnosti viših crkvenih vlasti.⁶²

Kotarska školska vijeća započela su s radom nakon utemeljenja Zemaljskog školskog vijeća (1.8.1869.), a prema svemu sudeći postojala su do 1918. godine.⁶³

---

⁶² BOLE 10, 1869, str. 31-35. Naziv na talijanskom jeziku: "consiglio scolastico distrettuale".

⁶³ Vidi primjedbu uz bilješku br. 66.

4.5. Zemaljsko školsko vijeće (1869-1918)

Prema Zemaljskom zakonu od 16. ožujka 1869. godine u upravi i nadzoru nad školama u Istri i na kvarnerskim otocima najviši organ je bilo Zemaljsko školsko vijeće, koje je bilo nadređeno školskim i obrazovnim ustanovama u djelokrugu rada kotarskih školskih vijeća, učiteljskim školama za učitelje i učiteljice pučkih škola, srednjim školama (gimnazijama, realnim gimnazijama i realnim školama) kao i privatnim i specijalnim obrazovnim ustanovama koje su spadale u istu kategoriju, ako su spadale pod vrhovnu vlast ministra za vjeroispovijesti i prosvjetu.

Zemaljsko školsko vijeće sastojalo se od slijedećih članova:

- a) od zemaljskog poglavara (kapetana) ili njegova zamjenika, kojeg on imenuje, kao predsjedavajućeg,
- b) od dvojice članova koje je imala pravo delegirati Zemaljska vlada iz svojih redova,
- c) od jednog referenta za administrativne i gospodarske poslove škola,
- d) od kotarskih školskih nadzornika,
- e) od jednog katoličkog svećenika i
- f) od tri člana nastavnog osoblja (jednog iz gimnazije, jednog iz pučke škole i jednog iz realne škole).

Članove ovog vijeća navedene pod točkom c), d), e), i f) imenovao je car na prijedlog ministra za vjeroispovijesti i prosvjetu. Članovi pod točkom b), e) i f) ostali su na toj funkciji šest godina.

Zemaljsko školsko vijeće obavljalo je one poslove u školstvu koji su prije spadali u djelokrug zemaljske političke uprave, osim prava koja su prema Zakonu od 25. svibnja 1868. godine bila pridržana višim crkvenim vlastima.⁶⁴ Nadalje je obavljalo i one poslove koji su do tada bili spadali u djelokrug viših crkvenih vlasti i viših školskih nadzornika.

Osim toga Zemaljsko je školsko vijeće bilo nadležno posebno za slijedeće poslove:

- a) za nadzor nad kotarskim i mjesnim školskim vijećem, te za nadzor i ravnateljstvo nad učiteljskim školama,
- b) za potvrdu direktora i učitelja srednjih škola koje su izdržavale općine osim posebnih prava koja su pripadala općinama, udruženjima ili privatnim osobama,
- c) za davanje mišljenja o nastavnim planovima, o knjigama i nastavnim sredstvima za srednje škole i specijalne tehničke škole,
- d) za davanje godišnjih izvještaja ministru za vjeroispovijesti i prosvjetu o stanju i cjelokupnom radu škola u pokrajini.

Zemaljsko se školsko vijeće u pravilu sastajalo na redovitim sjednicama svaka dva mjeseca. O onim poslovima o kojima je trebalo donijeti odluku, dati mišljenje ili prijedlog ministru za vjeroispovijesti i prosvjetu ovo je vijeće raspravljalo i odlučivalo zajednički, a uz određene uvjete i na vlastitu odgovornost odluke je mogao donositi i predsjedavajući osobno.

⁶⁴ RGB1 48, 1868.

Zaključci Zemaljskog školskog vijeća mogli su se donijeti samo ako je sastanku pribivala većina članova, te ako je za zaključke glasala većina. U slučaju istog broja glasova predsjedavajući je imao pravo donošenja odluke, a ako je smatrao da su zaključci u suprotnosti s postojećim zakonima, mogao je donesene zaključke privremeno suspendirati od izvršenja.

Žalbe protiv odluka Zemaljskog školskog vijeća mogle su se podnositi ministru za vjeroispovijesti i prosvjetu.

Za neposredni utjecaj na pitanja didaktičko-pedagoške prirode, obavljajući povremeni nadzor, rukovodeći ispitima, nadzirajući rad uprava škola, te mjesnih i kotarskih školskih vijeća, itd., nadležni su bili ponajprije zemaljski školski nadzornici, kojima je ministar za vjeroispovijesti i prosvjetu davao potrebne upute za rad. Ovi su nadzornici svoje izvještaje trebali slati Zemaljskom školskom vijeću, koje ih je prosljeđivalo ministru za vjeroispovijesti i prosvjetu. U nekim slučajevima zemaljski školski nadzornici mogli su svoje izvještaje slati izravno navedenom ministru.⁶⁵

Zemaljsko školsko vijeće za markgrofoviju Istru nakon utemeljenja prema Zakonu od 16. ožujka 1869. godine započelo je s radom 1. kolovoza 1869. godine, te su od toga dana pa nadalje poslovi viših školskih vlasti i viših (biskupijskih) školskih nadzornika prešli u djelokrug nadležnosti ovog vijeća.⁶⁶

Budući da je prema Carskom patentu od 9. travnja 1916. godine umjesto Zemaljske vlade imenovana Zemaljska upravna komisija⁶⁷ moglo bi se zaključiti da je time prestalo postojati i Zemaljsko školsko vijeće i sva ostala kotarska i mjesna školska vijeća. Da li je to vijeće postojalo do kraja austrijske vladavine u Istri, nisam mogao utvrditi. Međutim, može se pretpostavljati da je neki vid školske uprave postojao do kraja rata.⁶⁸

5. Ostali upravni organi

Na kraju ovog rada bit će ukratko prikazani i neki drugi organi vlasti da bi se stekla cjelovitija slika sveukupne organizacije vlasti u Austrijsko-ilirskom primorju odnosno u Istri.

U vojnim je poslovima pokrajina Primorje spadala pod vojnu komandu u Trstu, odnosno pod Glavno vojno zapovjedništvo u Grazu.

Nakon 1830-1831. godine u Trstu je postojala Carsko-kraljevska komorska (financijska) uprava za Primorje i Dalmaciju, koja je bila neposredno povezana s Dvorskom komorom u Beču. U samom Primorju postojale su kotarske komorske uprave u Gorici, Trstu i Kopru. Kotarska

⁶⁵ BOLE 10, 1869, str. 35-38.

⁶⁶ BOLE 17, 1869, str. 72. Nakon 1. kolovoza 1869. godine su naravno utemeljena i kotarska te mjesna školska vijeća.

⁶⁷ Milanović, n. dj. knj. II, str. 163.

⁶⁸ Korlević, vidi bilješku br. 32; O školstvu vidi Milanović, n. dj. knj. I, str. 285-300, te knj. II, str. 341-395. Talijanski je naziv bio "consiglio scolastico provinciale". U svezi s registraturom i registraturnom građom korisno je pogledati LRGB1 63, 1855, str. 161-164.

komora iz Trsta bila je nadležna između ostalog i za Podgrad i Volosko, a kotarska komora iz Kopra za ostalo područje Istre.⁶⁹

Prema Ustavu od 3. ožujka 1849. godine u Austrijsko-ilirskom primorju ustanovljena je Zemaljska financijska direkcija u Trstu za izravna podavanja u Istri, Gorici, Gradiški i Trstu s okolicom te ujedno i za sve ostale financijske poslove u Dalmaciji. U poslovima izravnih poreza ta je Direkcija upravljala preko kotarskih organa odnosno poreznih ureda koji su se nalazili u kotarevima.⁷⁰

Odredbama od 13. lipnja 1860. godine i 16. svibnja 1861. godine za sve kotareve u Istri postala je nadležna financijska uprava u Kopru.⁷¹

Na temelju Carskog patenta od 11. travnja 1851. godine i od 1. studenog 1851. godine u rangu pokrajinskog organa počinje djelovati Carsko-kraljevska uprava zemljorasteretnog fonda za Trst i Istru.⁷²

1850. godine uspostavljena je Centralna pomorska vlada za cijelo obalno područje od Trsta do Boke kotorske sa sjedištem u Trstu. Tada je uređena i organizacija pomorskih kotareva, podkotareva, pomorskih zdravstvenih organa, itd.⁷³

1872. godine u Austrijsko-ilirskom primorju ustanovljuju se i političko-šumski organi za nadzor nad šumama, tj. zemaljski šumski inspektor u Trstu pri Namjesništvu, te još tri šumska inspektora: jedan u Tolminu (s pomoćnikom u Plezzu), jedan u Voloskom (s pomoćnikom u Podgradu) te jedan u Pazinu. Istim propisima bili su određeni i šumski kotarevi. Šumski kotar Trst obuhvaćao je između ostalog područja kotarskih sudova Koper, Piran i Buzet, šumski kotar Tolmin, za tri kotarska suda, šumski kotar Volosko za kotarske sudove Volosko, Podgrad, Krk, Cres i Lošinj te šumski kotar Pazin za područje kotarskih sudova Pazin, Labin, Pula, Vodnjan, Rovinj, Poreč, Motovun i Buje.⁷⁴

U vezi upravljanja cestama u Istri važno je napomenuti da je prema Zakonu od 19. svibnja 1863. godine određen odbor za tehničko i ekonomsko upravljanje te nadzor radova i stanja cesta.⁷⁵ Kod daljnje reorganizacije vlasti izgleda da su osnivana mjesna i kotarska cestovna vijeća.⁷⁶

Od 1884. godine pri Zemaljskoj vladi u Poreču postojalo je i Zemaljsko gospodarsko vijeće, dok su na razini kotareva postojala kotarska gospodarska vijeća.⁷⁷

Krajem prošlog i početkom ovog stoljeća u Poreču je postojao i Vjeresijski (kreditni) zemaljski zavod.⁷⁸

⁶⁹ Stulli, n. dj. str. 20.

⁷⁰ Isto, str. 25-30.

⁷¹ Isto, str. 38.

⁷² Isto, str. 30; Milanović, n. dj. knj. I, str. 304.

⁷³ Stulli, n. dj. str. 42.

⁷⁴ BOLE 22, 1872, str. 65-88, te RGB1 137, 1883.

⁷⁵ BOLE, 9, 1863, str. 22-24.

⁷⁶ Vidi arhivske kategorije o cestama u inventarima c. kr. kotarskih poglavarsava u Pazinu i Poreču (1868-1918), u Historijskom arhivu Pazin.

⁷⁷ Milanović, n. dj. knj. II, str. 12 i 17.

⁷⁸ Isto str. 17.

U svezi s tadašnjim ustrojstvom katoličke Crkve u Istri važno je napomenuti da je 1828. godine Istra podijeljena na tri biskupije, tj. na tršćansko-koparsku, porečko-pulsku i krčku biskupiju te da je ova organizacija ostala nepromijenjena u cijelom predmetnom razdoblju sve do 1977. godine.⁷⁹

Literatura

1. Ivan Beuc, Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945), Zagreb 1969.
2. Božo Milanović, Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga I, Pazin 1967; isto, knjiga II, Pazin 1973.
3. Bernard Stulli, Istarsko okružje 1825-1860, HAP-HAR, Pazin-Rijeka 1984.
4. Hodimir Sirotković-Lujo Margetić, Povijest države i prava naroda SFR Jugoslavije, Školska knjiga, Zagreb 1988.

Zusammenfassung

STAATSBEHÖRDEN IN ISTRIEN

Im Artikel "Staatsbehörden in Istrien (1848-1918)" werden Verwaltungs-, Gerichts- und Schulbehörden sowie einige andere Behörden in Istrien und auf den Inseln von Cres, Krk und Lošinj auf der Ebene des Landes, des Bezirkes und der Gemeinde im Hinblick auf die Territorial- und Verwaltungszuständigkeit beschrieben.

Da Istrien und die Inseln damals ein Teil des Österreichisch-illirischen Küstenlandes waren, bezieht sich die Arbeit meistens auch auf das ganze Küstenland, d. h. noch auf das Gebiet von Triest, Gradisca und Gorica.

---

⁷⁹ Stulli, n. dj. str. 42-44; Milanović, n. dj. knjiga I, str. 63-66 te knjiga "Crkva u Istri" u izdanju biskupskog ordinarijata Poreč, IKD Juraj Dobrila, Poreč-Pazin, 1987. str. 15-19.